

ЗАХОДНЕЕЎРАПЕЙСКІЯ ГІСТАРЫЧНЫЯ ВЫДАННІ XV–XVI СТАГОДДЗЯЎ У БЕЛАРУСІ

*Наталля Саверчанка, загадчык сектара НДА кнігазнаўства
Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі*

Гістарычныя працы, якія ўпершыню былі выдадзены на Захадзе ў эпоху еўрапейскага Адраджэння, і цяпер захоўваюцца ў калекцыях беларускіх бібліятэк і музеяў (галюным чынам у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі), прадстаўляюць шматбаковую цікавасць для сучаснай гістарычнай навукі. Асабліва каштоўныя з іх тыя, што распаўсюджваліся на тэрыторыі Беларусі ў XV–XVI стст. і аказвалі істотнае ўздзеянне на тагачасную інтэлектуальную эліту Вялікага княства Літоўскага.

Для асэнсавання шляхоў станаўлення і развіцця гістарычнай навукі ў Беларусі актуальна ажыццявіць сістэматызацыю твораў заходніх гісторыкаў, якія пашыраліся ў Беларусі, і акрэсліць іх тэматычныя абсягі. Істотныя навуковыя прыярытэт — высветліць, якія заходнія гістарычныя працы аказалі найбольш значны ўплыў на фарміраванне гістарычных ведаў і станаўленне асноўных напрамкаў гістарычнай думкі ў Беларусі. Важна таксама вызначыць кола аўтараў і асноўныя творы, што спрыялі гістарычнай адукацыі беларускіх чытачоў.

Найбольш распаўсюджанымі на тэрыторыі ВКЛ з'яўляліся хронікі. Асабліва цікавасць да іх узнікла ў другой палове XVI ст. у сувязі з глыбокімі палітычнымі ўзрушэннямі ва Усходняй Еўропе, а таксама з імкненнем чытачоў ВКЛ скласці ўяўленне аб асноўных этапах развіцця цывілізаванага свету. Рарытэтныя экземпляры «Хронік» захоўваюцца ў фондах НББ [25].

Хронікі ў сярэднявеччы з'яўляліся найбольш папулярнай формай выкладання гістарычнага матэрыялу. Яны, як правіла, адлюстроўвалі падзеі ў строгай па-

слядоўнасці, што дазваляла даволі хутка знайсці неабходную інфармацыю. У XV ст. выходзілі пераважна сусветныя хронікі, якія ахоплівалі падзеі, што адбываліся на значных тэрыторыях, змяшчалі шмат інфармацыі, даволі часта не зусім дакладнай. Самай вядомай і знакамітай з тагачасных хронік прызнавалася «*Нюрнбергская хроніка*» (*Liber chronicarum*) [22] Гартмана Шэдэля (1440–1518), які ўваходзіў у кола нюрнбергскіх гуманістаў. Гэта быў выключна адукаваны чалавек, аб чым сведчыць яго бібліятэка, што складалася з амаль 370 рукапісаў і 600 друкаваных кніг, якія захоўваюцца ў Баварскай дзяржаўнай бібліятэцы ў Мюнхене. З «Хронікі» Шэдэля беларускія чытачы даведваліся аб падзеях ад стварэння свету да таго часу, калі жыў аўтар, а таксама аб Апакаліпсісе і дні Страшнага суда. І хаця Г. Шэдэль карыстаўся гуманістычнымі крыніцамі, яго тэкст быў вытрыманы ў сярэднявечнай схаластычнай традыцыі. Як гістарычная праца, «Хроніка» была дастаткова інфармацыйнай. Як твор кніжнага мастацтва, яна і цяпер мае культурнае значэнне.

Вялікі аб'ём матэрыялу, характэрны для сусветных хронік, ператвараў падобныя выданні ў груквацкія і нязручныя для карыстання, і таму яны часам саступалі ў папулярнасці кароткім хранографам. У Беларусі было добра вядома выданне Ролевінка Вернера (1425–1502) «*Звязка часоў*», унікальны экзэмпляр якога захоўваецца ў НББ [22]. Гэта універсальная ілюстраваная храналогія карысталася папулярнасцю і стала першым бестселерам: вытрымала 33 перавыданні і перакладалася на пяць моў, а ў 1514 г. выйшла з дапаўненнямі. «Звязка часоў» выходзіла і напаяўняліся новай інфармацыяй, праўкамі і ілюстрацыямі, што мела дачыненне да гісторыі мясцін, дзе выпускалі кнігу. У асобніку, надрукаваным Эрхардам Ратольдам (захоўваецца ў фондзе ЦДА кнігазнаўства), змешчана гравюра з выявай горада Венецыі. Тым не менш кароткія хронікі з'яўляліся ў большай ступені даведнікамі.

Рэнэсанс абудзіў цікавасць еўрапейскага грамадства да вывучэння гісторыі сваіх земляў, княстваў, гарадоў. Таму пачалі выходзіць еўрапейскія [16] і рэгіянальныя хронікі. У іх апісваліся мясцовыя падзеі, звязаныя з сусветнымі ці агульнаеўра-

пейскімі. Для вывучэння еўрапейскай гісторыі грамадзяне ВКЛ шырока карысталіся такімі кнігамі, як [*Kolnische Chronik*]: *Die Cronica van der hilliger Stat van Coellen* (Köln, 1499); *Balthasar Ruessow. «Chronica der Prouintz Lufflandt»* (Rostok, 1578); *Martin Boregh. «Behmische Chronica»* (Wittemberg, 1587); *Philippe de Commines. «Chronica et histoire»* (Paris, 1524); *Pierre de Ondegerst. «Les chroniques et annale de Flandres»* (Anvers, 1571); «*L'histoire et Chronique de trèschrestien roy S. Loys»* (Poitiers, 1546). Экзэмпляры гэтых выданняў захоўваюцца ў НББ.

Найбольшую цікавасць у тагачаснага беларускага чытача мелі хронікі славянскіх земляў: «*Чэшская хроніка*» (*Behmische Chronica*), а таксама «*Славянская хроніка*» (*Helmoldus. Chronica Slavorum*), упершыню выдадзеная Сігізмундам Шоркелем у Франкфурце на Майне ў 1556 г.

У прадмовах і казаннях беларускага асветніка Ф. Скарыны, які доўгі час жыў у Еўропе і, безумоўна, быў знаёмы з хронікамі, што карысталіся папулярнасцю ў еўрапейскага чытача, адлюстроўваюцца разнастайныя падзеі старажытнай гісторыі, пачэрпнутыя з іх. У «Прадмове да кнігі «Юдзіф» першадрукар падае гістарычныя сюжэты пра блізкаўсходнія дзяржавы старажытных часоў, якія добра апісваліся ў сусветных хроніках, у прыватнасці пра Асірыйскае і Вавілонскае царствы: «Царство Асирское почалося ест от Веля-царя, сына Немрофова, скоро по потопе. Он же почал силен быти на земли. Велов пак сын Нинос поставил ест град и назвал и именем своим — Нинива. В том граде царствовали суть тридесеть и седм царей лет тысящу и триста даже до царя Сардонапаля. Его же убил Арьба — воевода медийский, и пресели царство то в Меды. А так пребыло ест до Цира — царя перскаго. Он же к тому имеаше царство Вавилонское, понеже Дарий-царь, дядя его, убил пред тым Валтизаря, царя вавилонскаго, иже бе шосьтый по цари Навходносоре, пленившем Ерусалим и Седехию, царя Юдина» [10, арк. 1 адв.]. Вергодна, з хронік Ф. Скарына пачэрпнуў звесткі пра егіпецкага цара Пталемея Філадэльфа, якія змясціў у «Прадмове да кнігі «Ісус Сірахаў»». Асветнік звяртае ўвагу на дзейнасць Пталемея ў пашырэнні кніжных ведаў, мудрасці і філа-

софіі, падрабязна апісвае запрашэнне ім з Іерусаліма ў Александрыю 72 вучоных для перакладу кніг з яўрэйскай на грэчаскую мову. Ф. Скарына паведамляе пра захапленне Пталамея кнігамі, створаную ім унікальную Александрыйскую бібліятэку, дзе сабрана звыш 40 тыс. рарытэтных экзэмпляраў; паказвае яго велізарную асветніцкую місію: «Такой убо был милосник науки и мудрости, иже более избрал оставить в науце и в книгах вечную славу и память свою, нежели во тленных великих царских сокровищах» [11, арк. 3].

Адначасова з шырока распаўсюджанымі сусветнымі хронікамі і працамі ў нацыянальнай гісторыі асобных еўрапейскіх краін вялікую папулярнасць у беларускай грамадскасці мелі творы па гісторыі Польшчы і Вялікага княства Літоўскага. У бібліятэках заможных людзей сярэднявечнай Беларусі з'яўляюцца творы такіх вядомых аўтараў, як Марцін Кромер (1512–1589), Станіслаў Ажахоўскі (1513–1566), Аляксандр Гваніні (1538–1614), Бернард Вапоўскі (каля 1450 — 1535), Мацей Стрыйкоўскі (1547 — каля 1590), хроніка якога была настолькі папулярнай, што пазней яе пераклалі на старабеларускую мову. Пра тое, што кнігі купляліся і чыталіся, сведчаць рукапісныя запісы прыватных асоб, экслібрысы бібліятэкі Ардынацыі Нясвіжскай і пячаткі дарэвалюцыйных бібліятэк і музеяў на экзэмплярах выданняў [19], а таксама спасылкі некаторых аўтараў ВКЛ на працы гісторыкаў Заходняй Еўропы. Гісторык і пісьменнік-публіцыст Сільвестр Косаў у выдадзеным на польскай мове «*Патэрыконе*» цытаваў і спасылаўся на А. Гваніні, М. Стрыйкоўскага, Я. Длугаша і Баронія: «...iako swiadczy Baronius..., wspomina o tym... у Gwagninus in descriptione Moscoviae..., tak też, iako mowi Strykowski..., swiadczy Długosz...» [5]. Да таго ж кніга С. Косава складзена відавочна пад уплывам твора Б. Платыны «*Historia de vitis Pontificum romanorum*» [22].

Як сцвярджаюць некаторыя даследчыкі, патрыёт ВКЛ, віленскі воіт і вядомы ў Еўропе гісторык права А. Ратундус быў адным з мецэнатаў М. Стрыйкоўскага і, магчыма, дапамагаў яму матэрыяламі [8, с. 9]. На старонках свайго твора «Размова паляка з ліцвінам» ён уступіў у гісторыка-палітычную дыскусію з польскім гісторы-

кам С. Ажахоўскім. А. Ратундус абвергнуў нападкі апошняга на палітычны лад Вялікага княства Літоўскага і выказаў уласнае стаўленне да уніі з Польшчай: «Мы хочам з вамі разам быць, але хочам пры гэтым захаваць сваю вольнасць... Не маем мы права, калі хочам застацца добрымі сынамі Айчыны, страціць яе гэтак, як вы нас да таго змушаеце» [26, с. 1].

Даволі папулярным творам не толькі ў заходняга, але і ў беларускага чытача была кніга аднаго з самых выдатных дыпламатаў і этнографіаў таго часу Сігізмунда Герберштэйна (Sigismundo Herberstein) «Запіскі аб маскоўскіх справах» [15]. У 1515–1553 гг. ён ажыццявіў 69 дыпламатычных місій у розных краінах Еўропы. Двойчы быў у Масковіі ў якасці аўстрыйскага пасла: у 1517 г. — са спробай наладзіць перамір'е паміж Масковіяй і Літвой, і ў 1526 — з заданнем аднавіць дамову, што была заключана паміж імі ў 1522 г. Падчас сваіх візітаў ён вывучаў невядомае дасюль грамадства Маскоўскай дзяржавы. Ён мог не толькі назіраць за працэсамі і жыццём у ёй, але і гутарыць з людзьмі розных слаёў грамадства. Такім чынам, Герберштэйн здолеў зразумець рускіх лепш, чым папярэднія замежныя дыпламаты. Мяркуюць, што першую справаздачу пра сваё жыццё ў Масковіі ён напісаў у перыяд з 1517 па 1527 год (не захавалася). Толькі ў 1530-х гг., абагульняючы крытычна вывучаную літаратуру, прысвечаную Маскоўскай дзяржаве, і свой досвед ад праведзенага там часу, ён выдаў кнігу на лацінскай мове «*Regum moscovitarum commentarii*», у якой праявіў сябе як энергічны і здольны этнограф.

Кнігі М. Кромера захоўваліся ў розных прыватных бібліятэках ВКЛ, у тым ліку ў бібліятэцы князёў Радзівілаў у Нясвіжы. Ён быў выключнай асобай і даволі папулярным аўтарам у Еўропе. Яго даследаванні друкаваліся ў розных краінах дзякуючы дыпламатычным сувязям і цікавасці еўрапейскіх палітыкаў да Польшчы і ВКЛ. Большую частку свайго жыцця гісторык правёў за межамі Польшчы, і, паколькі абраная ім спачатку царкоўная кар'ера не ўдавалася, Кромер выконваў розныя дыпламатычныя місіі. За службу польскаму каралю яму быў дараваны шляхецкі тытул і герб. М. Кромер завяршыў сваю кар'еру на пасадзе архі-

епіскапа ў Прусіі, дзе пісаў працы па гісторыі Польшчы і дзённікі. У творах Кромера прасочвалася ідэя рэфармавання польскага навуковага і культурнага жыцця. Найбольш часта творы і прамовы Кромера на лацінскай і нямецкай мовах выдаваліся ў друкарнях Германіі. Два асобнікі яго хронікі, што захоўваюцца ў НББ, выдадзены ў 1568 і 1589 гг.

Выданне «*Istulae convivium*» (Cracoviae, 1576) польскага гісторыка Яхіма Бельскага магло стаць адным з каталізатараў з'яўлення падобных па стылі гістарычных паэм і летапісных твораў, напісаных як ананімнымі, так і вядомымі беларускімі аўтарамі: «Пахвала князю Вітаўту», «Пахвала гетману К. Астрожскаму», Я. Радвон. «Радзівіліяда», А. Рымша. «Дзесяцігадовая аповесць...», Г. Пельгрымоўскі. «Апісанне падарожжа ў Маскву».

Адукаваныя грамадзяне ў Вялікім княстве Літоўскім у XV–XVI стст. цікавіліся біяграфічнымі гістарычнымі творами, што выдаваліся ў заходніх друкарскіх дамах. Кнігі жыццяпісаў прывозіліся на тэрыторыю старажытнай Беларусі, дзе чыталіся навучэнцамі, выкладчыкамі, інтэлектуаламі і бібліяфіламі. У савецкія часы ўсе яны апынуліся ў фондах бібліятэк краіны. Некаторыя з іх знаходзяцца ў калекцыях НББ. Жыццяпісы былі папулярнай энцыклапедычнай формай выкладання біяграфічных звестак найбольш уплывовых у гісторыі асоб. Інфармацыя, якую змяшчалі жыццяпісы, давала магчымасць глыбока вывучыць біяграфіі знакамітых дзяржаўных, рэлігійных і найбольш адметных асоб, што ўвасаблялі эпоху, калі яны жылі і працавалі. Спачатку такія выданні ўключалі толькі тэкставы матэрыял, але з цягам часу, дзякуючы магчымасцям друкарскага майстэрства, іх пачалі ілюстраваць гравіраванымі партрэтамі гістарычных асоб. І хаця вялікая частка з іх была ўмоўнай і рабілася адпаведна апісанню характару асобы ці яе пасады або іерархічнаму становішчу, яны значна ўзмацнялі і ажыўлялі тэкст. Прыкладам падобнага выдання можна лічыць асобнік Тэадора дэ Бэза (Theodor de Beza) «*Icones: id est verae imagines virorum doctrina simul et pietate illustrium accedunt emblemata*» [13].

Адным з найбольш папулярных у беларускай грамадскасці было выданне «Жыццяпісаў» грэчаскага філосафа Плу-

тарха (46–120). Экземпляры гэтага твора, якія захоўваюцца ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі [21], з'яўляюцца яркім сведчаннем прысутнасці антычнай гістарычнай літаратуры ў нацыянальнай культурнай традыцыі эпохі Адраджэння. Шматлікія паметы ў тэксце і маргіяльныя запісы падкрэсліваюць тое, што кнігі чыталіся надзвычай уважліва.

Знакамітыя параўнальныя біяграфіі «*Vitae illustrium virorum*» утрымліваюць 22 пары і 4 асобныя біяграфіі. «Жыццяпісы» Плутарха давалі беларускім інтэлектуалам звесткі аб грэчаскіх і рымскіх дзеячах, такіх як Аляксандр і Цэзар, Дэмасфен і Цыцэрон, падобных становішчамці характарамі, і ацэньвалі перш за ўсё маральны бок іх жыцця. Плутарх тут не толькі гісторык, але і мараліст. І калі біяграфічныя факты выклікаюць супярэчліваю насяржанасць, нельга не аданіць ужытыя аўтарам фрагменты твораў, што не захаваліся да нашых дзён. «Жыццяпісы» гісторыка сталіся спробай аб'яднаць грэчаскі і рымскі свет, падкрэсліваючы вялікую значнасць рымлян з пачатку, якая даволі часта адсутнічала ў многіх выданнях на лацінскай мове. Перакладзеныя на нацыянальныя мовы працы Плутарха карысталіся самым вялікім попытам як у еўрапейскага, так і ў беларускага чытача.

У большасці выпадкаў выбар канкрэтнага тэксту для перакладу на лацінскую мову знаходзіўся пад уплывам ідэалагічных матываў. У XIV ст. іх было не так шмат: адзін з іх, Арагонскі пераклад большай часткі «Жыццяпісаў», зроблены яшчэ ў 1380-х гг. Да таго ж існавалі студэнцкія пераклады тэксту, якія закраналі выключна біяграфіі лацінскіх дзеячаў, што мелі дачыненне да заняпаду Рыма, і пераклады такіх раздзелаў, як «Брут», «Цыцэрон», «Пампей», «Марк Антоній» і «Ката "Малодшы"», здзейсненыя Якубам Анжэлі да Скарпэрыя (Jacopo Angeli da Scarperia) і Леанардам Бруні (Leonardo Bruni (Aretino)), знакаміты аўтар «Гісторыі фларэнтыйскага народа» [14]. «Жыццяпісы» былі перакладзены найбольш значнымі гуманістамі XV ст. Захавалася больш за 500 рукапісных версій перакладаў, а поўны аб'ём «Жыццяпісаў» друкаваўся 8 разоў да 1500 г., пакуль не з'явілася навуковае выданне твора на лацінскай мове, падрыхтаванае Вільгельмам Ксыландарам

(Wilhelm Xylander, 1561), Германам Крузэрам (Hermann Crusier, 1564). Плутархава біяграфічная (Vitae) форма выкладання матэрыялу паўплывала на многіх гісторыкаў, якія выкарыстоўвалі яе ў сваіх працах. Аб папулярнасці падобнай літаратуры на тэрыторыі ВКЛ сведчаць экзэмпляры розных біяграфічных твораў, што знаходзяцца ў фондах НББ [9].

Вялікую цікавасць у адукаванай грамадскасці ВКЛ выклікала «Усеагульная гісторыя Рыма» Ціта Лівія (59 г. да н. э. — 17 г.). Адзін з найбольш каштоўных экзэмпляраў яго твора захоўваецца ў фондах НББ [17]. Першапачаткова праца складалася са 142 кніг і была сапраўднай крыніцай натхнення для адраджэнскага культу «вялікіх людзей і высакародных учынкаў».

У свой час асоба Лівія была аб'ектам гуманістычнага культу ў яго родным горадзе Падуі. У гісторыка было шмат паслядоўнікаў, сярод якіх — фларэнтыец Франчэска Петрарка. Ён шкадаваў, што не нарадзіўся ў час Лівія, але зрабіў больш за ўсіх для папулярызацыі яго «Гісторыі» як каталізатара маральнага натхнення і мадэлі вытанчанай лацінскай прозы. Дзякуючы Петрарку, які працаваў у Авіньёне ў канцы 1320-х гг. разам з Ландольфам Калонам, былі сабраны разам ацалелыя кнігі 1–4-га дзесяцігоддзяў «Гісторыі», а ў 1527 г. Сымон Грынаэус знайшоў 41–45-ю кнігі 5-га дзесяцігоддзя. Падзелы на дзесяцігоддзі і летапісны характар «Гісторыі» надавалі ёй выгляд арыгінальнай крыніцы ў той час, як характарныя партрэты, прамовы і ход разважанняў уносілі ў апавяданне павучальную і забаўляльную разнастайнасць.

У XV — пачатку XVI ст. «Гісторыя» Лівія была ўзорам для гісторыкаў-гуманістаў і палітыкаў ад Англіі і Францыі да Венгрыі, Польшчы і ВКЛ, якія хацелі адзначыць дасягненні іх краін-гарадоў або нацый, паўтарыць багаты і павольны стыль Лівія (паводле Цыцэрона, гэты стыль найбольш падыходзіў для гістарычных прац). Падрабязны палітычны каментар на твор Лівія быў упершыню зроблены М. Макіявелі ў яго знакамітых «Дыскурсах», экзэмпляр якіх захоўваецца ў фондах НББ [18]. Ён перш-наперш быў зацікаўлены ў тым, каб не паўтарыць памылак старажытнай палітычнай і ваеннай гісторыі ў тагачаснай палітыцы, хаця для

гэтага не патрабаваўся глыбокі аналіз твора. Пазней на прыкладзе Лівія Петрарка ў сваіх працах прыводзіў узоры грамадзянскай і вайсковай годнасці ў сваёй магнаграфіі «Regum memorandarum libri». Нямецкі пераклад гэтай кнігі быў вядомы ў Беларусі і захоўваецца ў НББ [20].

Аб папулярнасці ў адукаванай грамадскасці твораў Лівія сведчаць шматлікія спасылкі на яго «Гісторыю» як у навуковых працах і палітычных трактатах, так і ў літаратурных творах. У «Пахвале гетману Астрожскаму» прыводзяцца звесткі з «Гісторыі» Лівія, звязаныя з абаронай Радоса і праўленнем армянскага цара Тыгрэнуса. Аўтар «Пахвалы...» параўноўвае князя Астрожскага з вялікім індыйскім царом Порама.

Дзяржаўны, палітычны, царкоўны дзеяч Вялікага княства Літоўскага і пісьменнік-палеміст І. Пацей у «Одпісу на ліст Клірыка Астрожскага» (1599) меў на ўвазе Ц. Лівія, калі пісаў: «Маеш ясны прыклад з самых рымлян, еслі жесь коли давные гистории и sprawy Римские читал» [7].

На тэрыторыі ВКЛ папулярным быў Салюсты Гай Крысп (86–35 да н. э.), аб чым сведчаць экзэмпляры яго выданняў у бібліятэках Беларусі, адзін з якіх захоўваецца ў фондах НББ [27]. Салюсты — аўтар кніг «Пра змову Каталіны», «Югурцінская вайна» і «Гісторыя», з якой захаваліся толькі ўрыўкі, а таксама выступленняў супраць Цыцэрона і лістоў да Цэзара. Яго спадчына была надрукавана ў XV–XVI стст. Кнігі Салюстыя чыталі, цытавалі, імітавалі і перакладалі на нацыянальныя мовы на працягу ўсяго перыяду Рэнесансу.

Салюсты быў адным з найбольш папулярных аўтараў і прыкладам для адраджэнскіх гісторыкаў з таго часу, калі з'явілася першае выданне яго твораў у 1470 па 1600 г. дзякуючы знакамітаму афарыстычнаму стылю. У палітычнай гісторыі Салюстыева апісанне ранняга Рыма адкрыла ключавыя ідэі развіцця гуманістычнай этыкі і абароны рэспубліканскага ўрада. Сцвярджанне таго, што палітычная свабода стымулявала пошук *дабрачыннасці і славы*, а пасля гэтага — рост і экспансію дзяржавы, атрымала далейшае развіццё ў працах гісторыкаў Заходняй Еўропы. Ён раскрыў крывадушша палітычных лідэраў, што прыцягнула ўвагу да

працы аўтара такіх гісторыкаў, як дзяржаўны дзеяч, паэт і гісторык Джавані Пантана (Giovanni Pontano, 1426–1503) [23]. Паводле Макіявелі, кожны чытаў «Каталіну» Салюстыя, а сам ён выкарыстаў гэтую працу для аргументацыі ўзлёту і падзення Рымскай Рэспублікі. Для падтрымання і абгрунтавання абсалютнай улады працы Салюстыя выкарыстоўваліся ў Італіі і краінах паўночнай Еўропы.

Царкоўныя і грамадскія дзеячы ВКЛ зацікаўлена вывучалі гісторыю рэлігій і папства. Найбольш папулярным у той час быў твор рымскага гуманіста, бібліятэкара Ватыкана і папскага бібліяграфа Б. Платыны (1421–1481) «Historia de vitis Pontificum romanorum», арыгінальныя экзэмпляры якога захоўваюцца ў фондах НББ [19]. Так, І. Пацей у «Одпісу на ліст Клірыка Астрожскага», разважаючы пра сабор Фларэнтыйскі, так згадвае гэтага гісторыка: «Бо и Плятына гисторик, выписуючы жылот Евгения папежа Четвертого, и Генадей Шхолярей, и Грегорей Протосинкгел... о соборе Флоренътейском, намней не вспоминають о таковых кгвальтех и мордах» [6].

Сярод вайскова-гістарычных кніг, якімі цікавіліся беларусы, быў твор знакамітага рымскага гісторыка канца IV — пачатку V ст. Вегецыя Флавія аб ваеннай справе «*Rene homme noble et illustre du fait de guerre et fleur de chevalerie quatre livres*», Paris: Christian Wechel, 1536. Гэта першая сістэмная праца аб ваенным мастацтве Рыма, складзеная паводле крыніц, якія не захаваліся да нашых дзён. Вайсковыя начальнікі ВКЛ з кнігі Вегецыя даведваліся аб ваенным мастацтве Рыма ў мінулым, сістэме баявой падрыхтоўкі, арганізацыі, узбраеннях, баявых парадках і тактычных прыёмах, а таксама правілах вядзення вайны, абароны і асады крэпасцей і марскога бою. У перыяд, калі ВКЛ мусіла стрымліваць захопніцкія памкненні суседніх краін, надзвычай папулярнай у асяродку дзяржаўных дзеячаў была ваенная гісторыя.

Такім чынам, праведзенае даследаванне дазваляе адзначыць, што самымі шматлікімі ў нацыянальнай калекцыі

гістарычных выданняў з'яўляюцца кнігі (28 адзінак), прысвечаныя агульнай і палітычнай гісторыі розных рэгіёнаў і гарадоў свету. Адзінаццаць з іх складаюць хронікі, у якіх матэрыял выкладзены ў храналагічнай паслядоўнасці, 9 выданняў займаюць жыццёпісы з біяграфіямі асоб, што адыгралі значную ролю ў гісторыі; у трох кнігах па генеалогіі ўтрымліваецца інфармацыя аб паходжанні найбольш уплывовых сем'яў розных краін, сярод якіх выданне Б. Папроцкага «*Gniazdo cnoty: sklad herby rycerstwa slawnego Krolewstwa Polskiego, Wielkiego Ksiestwa Litewskiego*» (Кракаў, 1578), дзе апісваюцца беларускія шляхецкія роды.

На тэрыторыі Беларусі з XV стагоддзя распаўсюджваліся, чыталіся і карысталіся вялікім попытам, дзякуючы неверагоднай папулярнасці ў тагачаснай Еўропе, жанрава і тэматычна разнастайныя выданні гістарычных твораў такіх аўтараў, як Плутарх, Т. дэ Бэза, Ц. Лівій, Г. К. Салюсты, Б. Платына, Ф. Вегецый, Р. Вернер, Гельмгольд, С. Герберштэйн, М. Кромер, М. Стрыйкоўскі, С. Ажахоўскі, А. Гваніні, Б. Вапоўскі, Я. Бельскі, Г. Шэдэль. Гэтыя выданні XV–XVI стст. часта змяшчалі унікальную інфармацыю са старажытных крыніц; арыгінальныя рукапісныя тэксты да таго часу былі страчаны.

Творы многіх еўрапейскіх гісторыкаў — С. Ажахоўскага, А. Гваніні, С. Герберштэйна, М. Кромера, Б. Папроцкага, М. Стрыйкоўскага, Г. Шэдэля — утрымлівалі падрабязнае апісанне падзей, якія адбываліся на землях ВКЛ, што значна пашырала веды пра Беларусь у Еўропе.

Гістарычныя канцэпцыі заходніх аўтараў адбіліся на старонках гістарычных і гісторыка-палемічных твораў беларускіх інтэлектуалаў і аказалі значны ўплыў на гістарычную свядомасць Ф. Скарыны, І. Пацея, Г. Пельгрымоўскага, А. Ратундуса, С. Косава.

Праведзенае даследаванне яскрава паказвае высокі стан развіцця тагачаснай гістарычнай навукі, сведчыць пра шырокую гістарычную адукаванасць беларускага грамадства ў эпоху Позняга сярэднявечча і Рэнесансу.

1. Голенченко, Г. Я. Исторические знания в XIV–XVIII вв. // Очерки истории науки и культуры Беларуси IX — начала XX в. / П. Т. Петриков, Д. В. Карев, А. А. Гусак [и др.]. — Минск : Наука і тэхніка, 1996. — С. 14–23.

2. Голенченко, Г. Я. Идеиные и культурные связи восточнославянских народов в XVI — середине XVII в. / Г. Я. Голенченко. — Минск : Наука і тэхніка, 1989. — С. 140–153.

3. *Дорошкевич, В. И.* Новолатинская поэзия Белоруссии и Литвы / В. И. Дорошкевич. — Минск : Навука і тэхніка, 1979. — 208 с.
4. *Дюби, Ж.* Европа в средние века / Ж. Дюби. — Смоленск : Полиграмма, 1994. — 316 с.
5. Извлечения из сочинения Сильвестра Коссова: «Paterikon, abo żywoty świętych oyców riczarskich» // Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. — Киев, 1914. — Ч. 1. — Т. 8.
6. *Кавалёў, С.* Літаратура Беларусі Позняга Рэнэсансу: жанры, творы, асобы / С. Кавалёў. — Мінск : ВТАА «Права і эканоміка», 2005. — 200 с.
7. *Пацей, І.* Отпис на Лист някого Клирика Острозьского безыменного, который писал до владыки володымерского и берестейского [каля 1598] / І. Пацей // Памятники полемической литературы в Западной Руси. — Кн. 3 (Рус. ист. б-ка. — СПб., 1903. — Т. 1–33. — Т. 19. — С. 1041–1122).
8. *Семянчук, А.* Мацей Стрыйкоўскі ў Вялікім княстве Літоўскім / А. Семянчук // Спадчына. — 1995. — № 1. — С. 2–10.
9. *Семянчук, А.* Сярэднявечныя крыніцы па гісторыі і культуры Гродзеншчыны ў зборах Гродзенскага гісторыка-археалагічнага музея (Польскія хронікі XV–XVI стст.) / А. Семянчук // Гарадзенскія запісы: старонкі гісторыі і культуры. — Вып. 2. — Гародня, 1996. — С. 13–19.
10. *Скарына, Ф.* Предословие доктора Франциска Скорины с Полоцка в книгу Иудиф-вдовицы / Ф. Скарына // Книги Иудиф-вдовицы починаються. — Прага, 1519.
11. *Скарына, Ф.* Починається другая предъмольва доктора Франциска Скорины въ книгу Иисуса Сирахова / Ф. Скарына // Книга Иисуса Сирахова, рекомая «Панаретос еклесиастыкус, или Церъковник», зуполне выложена на рускый язык доктором Франциском Скориною с Полоцка.
12. A Companion to the Worlds of the Renaissance. — Oxford : Blackwell Publ., 2002. — 561 p.
13. *Beza, T. de.* Icones: id est verae imagines virorum doctrina simul et pietate illustrium accedunt emblemata / T. de Beza. — Genevae, 1540; *Lesley, J.* De illustrium foeminarum in repub. Administranda / J. Lesley. — Rhemis, 1580; *Platina, B.* Historia de vitis Pontificum romanorum / B. Platina. — Coloniae Ubicorum, 1600.
14. *Brunus Aretinus, L.* Historiae Florentini populi Venezia / L. Brunus Aretinus. — 12. II. 1476.
15. *Herberstein (Liberio), S.* Rerum moscovitarum commentarii / S. Herberstein (Liberio). — Antverpiae, 1557.
16. *Lindenbergus, P.* Historica rerum in Europa ab anno octavagesimo sexto ad praesentem nonagesimum primum gestarum narratio / P. Lindenbergus. — Hamburgi, 1591.
17. *Livius, T.* Historicorum omnium romanorum / T. Livius. — Francofurti, 1588.
18. *Macchiavelli, N.* Discorsi... sopra la prima deca di Tito Livio / N. Macchiavelli. — [Roma?], 1550.
19. *Orzechowski, S.* Quincunx: tho iest wzor Korony Polskiej / S. Orzechowski [Warszawa?], 1564; *Kromer, M.* De origine et rebus gestis polonorum libri XXX / M. Kromer. — Basileae, 1568; *Strykowski, M.* Kronika polska, litewska, żmudzka y wszyskiej Rusi / M. Strykowski. — Królewiec, 1582; *Gwagnin, A.* Rerum polonicarum tomi tres / A. Gwagnin. — Francofurti, 1584; *Kromer, M.* Polonia: sive de origine et rebus gestis polonorum libri XXX. Coloniae Agrippinae / M. Kromer. — 1589; *Vapovius, B.* Fragmentum Sigismundi senioris Regis Poloniae / B. Vapovius. — Coloniae Agrippinae, 1589.
20. *Petrarca, F.* De rebus memorandis / F. Petrarca / Auss dem Latein inns Teutsch gebracht durch M. Stephanum Vigilium Pacimontanum. — Francfurt am Meyn, 1566.
21. *Plutarchus.* Vitae illustrium virorum / Lat. Trad. a diversii authoribus. — Venezia, 7 XII 1491; *Plutarchus.* Le vite di Plutarcho... — Venetia, 1518; *Plutarchus.* Vitae comparatae illustrium virorum. — Basileae, 1564; *Plutarchus.* Vitae comparatae illustrium virorum Graecorum et Romanorum. — Lugduni, 1566.
22. *Platina, B.* Vitae pontificum / B. Platina. — Treviso, 1485; *Platina, B.* Historia de vitis Pontificum romanorum / B. Platina. — Colonia, 1600.
23. *Pontanus, J. J.* Opera omnia. — Venetiis, 1518–1519. — Т. 1–3.
24. The Reformation in Historical Thought. — Cambridge; Massachusetts, 1985. — 443 p.
25. *Rollewinck, W.* Fasciculis temporum. — Venezia : Erhardus Ratdolt, 1485; *Shedel, H.* Liber chronicarum. — Nurenberg : Anton Koberger, 12 VII 1493; *Strykowski, M.* Kronika polska, litewska, żmudzka y wszyskiej Rusi. — Królewiec, 1582; *Gwagnin, A.* Rerum polonicarum tomi tres... — Francofurti, 1584; *Surius, L.* Commentarius brevis rerum in orbe gestarum. — Coloniae, 1586.
26. *Rotundus, A.* Rozmowa Polaka z Litwinem... / wydał J. Rorzeniowski. — Kraków, 1890. — P. 1.
27. *Sallustius Crispus, Gaius.* De coniuratione Catalinae, & de bello Jugurthino: eiusdem orationes quaedam ex libris historiarum / C. G. Sallustius. — Venetiis, 1560.